

Др Мина М. Ђурић

ЦОЈСОВСКА ПАРАДИГМА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ 20. И 21. ВЕКА

Поводом обележавања стогодишњице публикавања романа *Уликс* (1922–2022) у раду се проматрају аспекти који граде поетичке особености цојсовске парадигме српске књижевности 20. и 21. века. Кроз дискусије у погледу динамике поетичких промена током једног столећа *Уликса* актуелизују се и питања у вези са тим каква (не) би била српска књижевност 20. и првих деценија 21. века да није било заснованог континуитета оригиналних литерарних реакција поводом Цојсових дела или пак да их је било још више. Након анализа у раду се закључује колико је продубљеност аутохтоних стваралачких одговора подстакнутих Цојсовим књижевним остварењима током протеклих сто година у српској култури допринела формирању значајног тока цојсовске парадигме српске књижевности, као истакнутог судеоника у сложеним поетичким процесима и контекстуализацији теоријских приступа српској прози у компаративним оквирима тумачења светске књижевности.¹

Кључне речи: Џејмс Цојс, српска књижевност 20. и 21. века, светска књижевност, цојсовска парадигма.

Колико за проучаваоце и публику широм света 2022. година представља инспиративно поље обележавања стоте годишњице постојања романа *Уликс* (1922–2022) и сточетрдесетогодишњице рођења истакнутог модер-

---

¹ Сегменти овог текста изложени су током предавања *Зашто је Цојс важан за српску књижевност?*, које је одржано 8. 2. 2022. године, у оквиру циклуса *Сто година Уликса*, у организацији Коларчеве задужбине у Београду. Одређена питања која се у раду тематизују припадају и ширим проучавалачким интересовањима аутора овог рада, од којих су нека разматрана и у необјављеној докторској дисертацији *Модернизација српске прозе 20. века у односу на стваралачку рецеицију књижевних дела Џејмса Цојса*, одбрањеној на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2017. године.

нистичког ствараоца Џејмса Џојса (1882–2022), сведочи и чињеница да је скоро ретка недеља у којој се на глобалном нивоу не одржава неки догађај посвећен дискусијама о Џојсовом делу.² Уз пригодне изведбе сегмената Џојсовог опуса, подсећања на досадашње врхунске теоријске и интерпретативне приступе Џојсовом делу у оквирима светске културне баштине или отварања претпоставки за нови век џојсолошких истраживања, овакав тип јубилеја подразумева и преиспитивања могућих утицаја, стваралачке рецепције и списалачких дијалога које је одређена књижевна сцена током стотине година зачињала у читањима, преводима, тумачењима и књижевноуметничким остварењима настајалим након непосредног перципирања Џојсових текстова. Стога се основно питање и овог проматрања тиче претпоставке у вези са тим како (не) би српска књижевност изгледала без континуираног и стваралачког саговорништва са Џојсовим делима, уз настојање да се образложи који су кључни поетички исходи проистекли након активних списалачких дискусија са Џојсовим опусом, те да се сагледа у чему је значај Џојсових текстова за српску културу и шта чини џојсовску парадигму српске књижевности 20. и 21. века.

Тежина једновековне опречности херменеутичких одређења књижевноисторијске и књижевнокритичке позиције Џојса и његовог опуса показује изузетну сложеност која је могла унеколико да се одрази и на степен протежности Џојсових дела у свету. У прегледима књижевнотеоријске, преводилачке и стваралачке рецепције Џојсовог дела, сагледано и из перспективе креативних литерарних дијалога који се успостављају код других (јужно)словенских народа, током 20. и почетка 21. века могу да се издвоје три периода у светској и српској џојсологији – период који премрежава објављивање *Уликса* (1922), а који траје до објављивања *Финејановој бдења* (1939), односно Џојсове смрти (1941), период који следи од 1941. године, односно после Другог светског рата (1945), и период који наступа од 1984, односно 1986. године, када се појављују и нека од кључних џојсолошких издања (уп. нпр. Јоусе 1984; Јоусе 1986), а и знатно повећава број публикованих радова посвећених Џојсу, између осталог, и поводом округлих годишњица романа *Портрети уметника у младости* (1916–1986–1996) (уп. Brady, Carens 1998: 14; Кољевић 2003: 8–9). Врло је вероватно да ће се око ове године јубилеја (2022), са новим премеравањима Џојсових остварења и поетичких виталности џојсовских парадигми различитих књижевности и култура, означити и наредни период светске и српске џојсологије.

² У том контексту је Музеј књижевности у Ирској, уз подршку Владе Републике Ирске, покренуо пројекат дигиталне платформе, при којој се, уз уобичајени научни календар џојсолошких дешавања, сакупљају подаци и о интернационалним књижевним, културним и уметничким догађајима који су усмерени ка овом истакнутом литерарном јубилеју (<https://ulysses100.ie/>; последња посета 2. 2. 2022). Имајући и то у виду, може да се посведочи колико се објављеним стручним прилозима, новинским чланцима, радијским и телевизијским емисијама, циклусима предавања и округлим столовима и српска научна и културна заједница ревносно и мотивисано укључила у светске токове обележавања овог значајног датума.

У вези са вртоглавом снагом прогласа поводом публикавања Џојсовог *Уликса*, коме су у ранијој фази рецепције умногоме допринела и Ларбоова и Елиотова тумачења (LARBAUD 1922: 94–103; ELIOT 1923: 480–483; NASH 2009: 44–45), сведочи и чињеница да је убрзо након 1922. године и овдашња књижевна сцена била информисана о нужности скорог предочавања Џојсових постигнућа. На то колико се важним чинило да се културна и књижевна јавност што пре упозна са Џојсовим делом, указује и податак да октобарски број *Пуџева* из 1923. године, чији је секретар редакције био Марко Ристић, најављује, између осталог, и фрагменте из Џојсовог опуса (*Пуџеви* 1923а: 13; уп. Андоновска 2016: 99–100), који нису изашли у другом, новембарском броју 1923. године (уп. *Пуџеви* 1923б), а потом и летњи троброј (3–4–5) *Пуџева* из 1924. године, чији су уредници били Милош Црњански и Марко Ристић, понавља најаву превода Џојса и још експлицитније обећава публикавање у неком од бројева који следе од јесени (*Пуџеви* 1924: 128), што се није догодило, јер су *Пуџеви* угашени. Стога у том смислу остаје отворено и књижевноисторијско питање да ли би се у односу на поетичка опредељења, токове динамичких промена у канону српске и других јужнословенских књижевности нешто другачије одиграло да су преводи одломака из Џојсовог стваралаштва били стручној и шире заинтересованој публици доступни у *Пуџевима* већ 1923. или 1924. године, односно да ли би значај џојсовске парадигме у српској књижевности 20. и 21. века био још далекосежнији и продубљенији.

Како се и претходна упућивања на Џојсово дело у *Пуџевима* (ин)директно везују за Марка Ристића, не изненађује што је већ 1924. године управо Ристић у листу *Покрећ* објавио текст *Пољед на Џемса Џојса*, који представља један од најранијих прилога о делима Џејмса Џојса на овим просторима (Ристић 1924: 178–179; 1953: 153–157; уп. Андоновска 2016: 99). Мада је Ристић имао прилике да се упозна са сегментима француског превода *Уликса*, и то са фрагментима романа из прве, седамнаесте и осамнаесте епизоде, очито је да у овом Ристићевом тексту кључне ослонце представљају увиди које је Валери Ларбо начинио поводом потенцијалних паралела Џојсовог дела са хомерским епом (LARBAUD 1922: 94–103; Ристић 1953: 153–157; уп. Андоновска 2016: 100). Међутим, начин на који Ристић у тумачењима Џојсових поетичких опредељења издваја аспекте лиризма и психолошких елемената, нуди посебан поглед на приповедачке стратегије, димензије унутрашњих говора и романескне модусе сегментације свакодневног искуства, при чему Ристић манир Џојсовог стваралаштва оцењује једним од највиших домета на ондашњој светској сцени (Ристић 1953: 153–154; уп. Андоновска 2016: 99, 102). Овакво читање не само да је утицало и на многобројне Ристићеве поетичке изборе у роману *Без мере* 1928. године, у којима се према опозитима издвајају и комбиновани дискурси Џојсових епизода – пенелопских халуцинативних деоница и итачких каталошких преиспитивања књижевности (Ристић 1928; RISTIĆ 1986: 11, 15; уп. Андоновска 2016: 99–130), него је допринело да се и у најранијој фази конституције џојсовске парадигме

истакне koliko дијалог са *Улиksom* кроз нова књижевноуметничка остварења претпоставља исписивање граничне могућности романа и као металитерарног жанра (Ristić 1986: 15), односно актуелизовање дојсовске генеалогije романа о методологијама романа и изазовима њихове (не)остваривости и у српској књижевности.

Док прва половина 30-их година 20. века доноси нове примере структуралистичких и ширих генеричких приступа Дојсовом *Уликсу* (GILBERT 1930; BUDGEN 1934), као и прекоатлантску судску одбрану овог Дојсовог романа (*United States v. One Book Called „Ulysses”* 1933), посредство иностране сцене изнова постаје кључно и за активирање следеће фазе у овом периоду генерисања дојсовске парадигме у српској књижевности.³ То показује и једно од писама Растка Петровића из 1930. године, према коме се закључује колико је Петровић током дипломатског службовања у Риму био знатижељан да се сусретне са Дојсовим делом (ПЕТРОВИЋ 2003: 198), а веома снажан утисак који је начинио *Уликс* одражавају и Петровићеве есеји *Научно-филозофски експеримент и велики савремени роман, Дојс, Прусси, Хаксли и Савремени енглески роман и комплекс личности* из 1931. године, у којима се подвлачи улога Дојса као књижевнопоетичког „реформатор[а]”, посебно на плану коришћења „унутрашњ[ег] монолог[а]” и у сфери утирања пута „развој[у] романа директне психолошке реконструкције, од *Улиса* Дојсовог до непознате књиге будућности” (ПЕТРОВИЋ 1974: 270, 283; уп. Мићић 2007: 196–197; ПЕТРОВИЋ 2013: 181–182; ĐURIĆ 2018: 16–17). На овај начин Растко Петровић експлицитно прокламује Дојсов рад као једну од најдалекосежнијих поетичких иновација која ће произвести многе жанровске, наративне, стилско-експерименталне комбинације, чему се и Петровић приклања, нарочито у првом делу романа *Дан шестии* (ПЕТРОВИЋ 1961), ослањајући се на активирање стваралачког односа према наслеђу енциклопедизма у непрекидном дијалогу са модернистичким техникама дојсовске прозе (уп. ПЕТРОВИЋ 2013: 149), опредељујући се за изванредан степен неологистичких језичких бравура, посебно кроз дојсовску вербализацију музике природе (уп. Ђурић 2017а: 360–364), тежећи ка мултилингвалности (не)преводивих укрштаја у виду заснивања универзалног херменеутичког обрасца литерарног дела (уп. Ђурић према DRAGIĆEVIĆ – SOKOLOVIĆ – ĐURIĆ – ALJASČIĆ 2021: 102–103), уз честу промену перспектива приповедања услед представа „директно снимљен[ог] психолошк[ог] живот[а]” мноштва ликова (ПЕТРОВИЋ 1974: 281), што све сачињава и каледоскоп (не)могућих одговора српске књижевности на изазове технике тока свести (уп. ĐURIĆ 2018: 17–21). Имајући у виду вишеструкост и комплексност Петровићевих стваралачких одговора на подстицаје типо-

³ О улози истраживачких и службених боравака српских писаца у иностраним културним центрима као маркера важних књижевних дијалога и списалачких подстрека за стваралачке рецепције књижевних дела које посредују и изванредан поетички утицај на промене у канону в. и ĐURIĆ 2018: 15–36.

логије џојсовског романа, а посебно приповедачке архитектонике иманентних диференцираности репертоара, обзнањује се још једна интригантна књижевноисторијска претпоставка у односу на дисконтинуитет појаве остварења која би репрезентовала токове џојсовске парадигме у српској књижевности, и то у вези са питањем колико би приповедна опредељења 50-их година 20. века била другачија да је први део романа *Дан шестии (Осам недеља)* био објављен средином 30-их година 20. века, када је ка публикавању био првобитно и усмерен (уп. Миџић 2007: 193 и даље). Међутим, (не)могућа генеза суверене џојсовске парадигме суспрезана је и у ширим интернационалним оквирима током 30-их година 20. века, и оставила, вероватно, неисказан ток аутохтоних списалачких одговора који би, можда, креирали и донекле другачију историју светске књижевности да је у одређеним културним срединама џојсовска парадигма била међу доминирајућима.

Иступања Карла Радека 1934. године која су се тицала неподобности контекстуализације домета Џојсовог дела у оквирима социјалног реализма (уп. RADEK 1935: 153 и даље) и негативни коментари Ђерђа Лукача 1936. године, усмерени и ка хиперсубјективности Џојсове литературе као мере декадентности, неадекватне у класној друштвеној заједници (LUKÁCS 1936: 100–118; 108–123), умногоме су утицали и на то да идеолошки оријентисана критика пролонгира ширу рецепцију Џојсовог дела у (југо)источној Европи, из чега је происходило и њено постпонирање за деценије након Другог светског рата (уп. ĐURIĆ 2018: 17). Тако се створио и очит дисбаланс протежностности џојсовске парадигме међу културама, о чему сведочи и чињеница да се, између осталог, на руском језику део *Даблинаца* појавио 1927, а у целости збирка 1937. године, после чега, због одређења оваквог типа књижевности дисидентском, долази до вишедеценијског периода тишине поводом Џојса да би, на пример, још 30-их година 20. века припремљен један од превода *Порџрејта уметника у младости* могао да се у периодици објави тек од половине 70-их, односно као целовита књига на почетку 90-их година 20. века, што је динамика коју следе углавном и друга Џојсова дела у руским издањима (уп. CORNWELL 1992: 88–113; TALL 2004: 244–257; O'NEILL 2005: 31–32; SENN 2010: 459). Имајући то у виду, као и околности да почетак 40-их година 20. века уместо европске претпоставља извесну доминацију англо-америчке џојсологије, и то вођену у духу нове критике (уп. LEVIN 1941), евидентно је колико током 50-их година 20. века, у веома сложеном тренутку релација између расправа о идеолошким представама у уметностима и друштвеној улози литературе, посебну заслугу у обнови књижевнокритичких и преводилачко-стваралачких интересовања за Џојсово дело, као и у реактуализацији домена џојсовске парадигме, има и генерација стваралаца која је 20-их година 20. века била превратнички активна на пољу бурних поетичких промена.

Припремајући за штампу 1953. године *Предговор за неколико ненаписаних романа и Дневник њој предговора*, Марко Ристић понавља свој текст

о Џојсу, уз закључак да прилог остаје умногоме неизмењен, пошто протекло време није допринело богатству нових информација, док у сегментима који претходе овом делу књиге, Ристић полемиче са Радековим нападима на џојсовска романескна сецирања мисли, асоцијативност унутрашњих говора и доживљај појединца, етикетиране негативним тоном услед неусклађености са нужностима класног устројства, при чему Ристић опцртава колико је наведено погрешно и неодрживо када се има у виду значај Џојсових романескних поступања (Ристић 1953: 46–47). Постепеном умножавању џојсовских декларација и џојсовских стваралачких опредељења у српској књижевности доприносила су и промишљања о томе колико је џојсовски наративни модел заправо отворен и плодотворан и за романескна дела која у свом фокусу имају и друштвено-историјске теме, што су поспешила и Винаверова становишта изречена 1954. године поводом начина приповедања Бошка Петровића, а поткрепљена похвалама џојсовског поступка и у роману *Песма* Оскара Давича из 1952. године (Давичо 1952; Винавер 1954: 3). Оваквим околностима мотивисана и знатнија занимања преводилачких подухвата (уп. Јоусе 1957) и проучавалачких разматрања о Џојсовом опусу, која су повезала, између осталих, и Милована Данојлића (Данојлић 1958: 5), Миодрага Павловића (Павловић 1958: 1, 4) и Слободана Селенића (Селенић 1962: 8), подстрекивала су конституисање модернистичких превага у односу на потенцијални удео ванлитерарно доминирајућих послератних догми, што је потенцијално и у изборима да изучавање Џојса постане део универзитетског програма светске књижевности (уп. Томпсон 2013: 33; Ђурић 2018: 24), а чиме се уткао и пут за формативно стручан домен афирмације слободног академског преиспитивања Џојсовог дела код млађих критичарских и песничких гласова и за уврежавање даљег тока џојсовске парадигме српске књижевности.

Управо је услед таквих околности већ крајем 50-их година 20. века и Данилу Кишу било пријемчиво да у краткој прози, кроз композициону ревитализацију модела истражног поступка Џојсове седамнаесте епизоде *Уликса*, изведе метапоетичку истрагу истакнутих романескних опредељења, те да кроз проблематизацију џојсовске приповедне хаотичности у детерминацији подсвесног учини својеврсни преокрет ка прецизнијој селективности асоцијативног у успостављању примата каталогизације (Киш 1990: 25–28; 29–31; уп. Ђурић 2018: 24), која на различите начине, и као наративни алтернативитет у односу на модернистичку парадигму тока свести и као (не)могући граничник естетичке тежње да мимо рушевина друштвено-историјских идеологија макар литература каталогом, „*upravo kroz [...] fragmentarnost, da potpunu viziju sveta i čoveka*” (Киш 1983а: 23), утемељује (ре)конститутивни модел Кишове прозе од *Мансарге* (Киш 1962), преко романа *Башића, њејео* (Киш 1965) и *Пецчаника* (Киш 1972; уп. Милвојевић 2010: 153–164), па све до *Гробнице за Бориса Давидовича: седам њојлавља једне заједничке њовести* (Киш 1976; уп. Вошковић 2004) и *Енциклопедије мртвих* (Киш 1983б), маркирајући на тај начин и нову дијалектичку етапу у џојсовској парадигми српске

књижевности.⁴ Оваква позиционирања граничнопоетичког текстуалног двогласја привидне рационализације историјски дезинтегрисаног света у стваралачким дијалозима Кишових дела са Џојсом, као подстицајна рекреација џојсовске парадигме мимо сумње „kuda se dalje ne može” (Киш 1983а: 227), неумитно подразумевају теоријско сагледавање романа попут знака у конкретној друштвено-уметничкој околности, као и тежњу да промишљање уметника у роману и о њему, у виду својеврсне стварносне алтернативе, учини доминантну поетичку промену, која би могла да има рефлексију и на удео литературе у целокупном социо-културном миљеу (уп. Киш 1990: 31). У том смислу се и поводом Џојсових дела, а посебно имајући у виду и промене у сагледавању статуса уметника од сегмената рукописа *Стивена Јунака*, чији је редигован део интегрисан у оквире првог Џојсовог романа, а целовит спис објављен постхумно (Јоусе 1944), преко *Појрејта уметника у младосији* (Јоусе 1916) до *Уликса* (Јоусе 1922), и кроз конституисање џојсовске парадигме након стваралачке рецепције и одговора у делима Растка Петровића, Владана Деснице, Данила Киша и Борислава Пекића, одвијају далекосежне дискусије у вези са џојсовским моделима превредновања жанра *развојној образовној романа* ка роману *о развоју уметника*, и то посебно са фокусом на изградњи, рецепцији и преиспитивању уметничке естетичке теорије (уп. Стевић 2004: 51–52; Ђурић 2018: 26). Стога се и кроз стваралачке одговоре на џојсовска промишљања о односу уметника, друштвених постулата и артистичких исхода у делу отвара простор да се и поводом различитих типова *романа о уметнику*, међу којима су и *Прољећа Ивана Галеба: ипре прољећа и смрти* (Десница 1957), као и Кишове публикације од *Мансарде* (Киш 1962; уп. Симовић 2008: 287–324) до *Пещчаника* (Киш 1972), дебатује са становишта анализе текстова о поетичким, естетичким и осталим (не)могућим теоријама, чиме регенерација џојсовске парадигме, која у овом случају обухвата и романескне рефлексије иманентног преиспитивања поетичке концептуализације *романа о уметнику*, претпоставља и срж херменеутичке воље да начин на који естетичка теорија посредством фигуре уметника мења романескни жанр и ослобађа га стриктности одређења, обезбеди и простор моделу џојсовске парадигме да „(е)миграцијом” фигуралности уметника из литерарности у стварност утиче и на другачију доминанту друштвеног концепта (уп. Ђурић 2018: 26–27).

Непосредно пре и током 60-их година 20. века џојсовска парадигма српске књижевности имплицитно је рефлектовала и превирања између структуралистичких и постструктуралистичких начина читања Џојсових дела, која би могла да се оличе, између осталог, и као полемике око диференцираности Паријевих структурално-етимолошких тумачења Џојсових остварења (Paris 1957) и Елманових осветљавања биографских постулата

⁴ У вези са разматрањима функције каталога, а посебно спискова књига у поетички различито опредељеним стваралачким токовима, међу којима су и они који припадају џојсовској парадигми в. Ђурић 2020: 351–353.

њихове генезе (ELLMANN 1959), у односу на Хартове теоријске приступе сагледавању мотива у структури последњег Џојсовог романа (HART 1962), односно Екоових поставки теорије *ојвореној дела* на примерима Џојсовог текста (Есо 1962) и поређења са резултатима рада у оквирима конференције из 1966. године и проистеклог зборника о *(јоси)сјрукјуралистјичкој конјроверзи*, где су своје прилоге објављивали и теоретичари попут Пулеа, Барта, Тодорова, Лакана, Дериде, након чега су се постструктуралистички погледи на Џојсов опус потврђивали као нарочито утицајни и на Петом интернационалном симпозијуму о делима Џејмса Џојса 1975. године (MACSEY, DONATO 1970; SLOTE 2009: 66–71). Из тако опцртаних перспектива као да проиходи и то да нова фаза џојсовске парадигме у српској књижевности, рефлектована и кроз Кишову књигу *Гробница за Бориса Давидовича: седам јојлаваља једне заједничке јовесји* из 1976. године, а посебно кроз део *Крмача која јрожди-ре свој окој* (Киш 1976; уп. Бошковић 2008: 113–122; РАУНОВИЋ 2020: 465–471), претпоставља и приповедање теоријских разлика у приступима тумачења књижевности, својеврсну метафикцију џојсовских опредељења и џојсолшке методологије херменеутичких захвата, односно кључних промена у доменима књижевнотеоријских постулата који се транспонују како на примерима Џојсове прозе, тако и на пољу стваралачке рецепције његових дела (уп. Ђурић 2018: 27–28), чиме се имплицитно утиче на коментар о немогућности искључивог и догматски вођеног једносмерног читања изабраног опуса, а посебно знаковитости интерцитатних веза које се успостављају у оваквим перспективама метатекстуално самосвесног обликовања џојсовске парадигме једне културе.

Ток 60-их и почетак 70-их година 20. века претпоставља и све развијенија интересовања овдашњих англиста и компаратиста за изучавања Џојсових дела, при чему је истраживачка пажња била усредсређена и на разматрања психолошког у Џојсовим романима (МАРКОВИЋ 1960: 49–70), типове џојсовских унутрашњих говора (JEREMIC 1966: 1242–1260), однос хумористичког и митског од Сервантеса до Џојса и надаље (КОЛЈЕВИЋ 1968), те питања о начинима језичког ткања естетског удела у *Финејановом бдењу* (Бркић 1972: 231–245), што у извесном смислу кореспондира и са луком изучавања Џојсових текстова која отварају одређене полемике у читањима књижевних предлогака или пак сагледавају наратолошке аспекате лапсуса као клице нових поетичких постулата (уп. нпр. KENNER 1962; 1978; 1987). Одроз перспектива светске џојсологије назначеног времена, уз сонорност смерова овдашњих проучавалачких интересовања за Џојса, имплицитно се проосећа и у Пекићевом опусу, и то кроз јачања поетичке самосвести књижевног дела, као својеврног ироничног коментара на генеалогину ранијих читања архитекстуалних елемената (уп. PERIŠIĆ 2013), а поготово у гротескним могућностима митизације дистопијског поретка (не)остварености грађанског идеала који подразумева хетеротопичну реконтекстуализацију изгубљених слојева града у свести јунака Арсенија који, попут београдског Блума, такође током

јунског дана, хода измењеним просторима урбаног (Пекић 1970).⁵ Кушајући делом и изазове англо-ирског доживљаја апатридства од почетка 70-их година 20. века, Пекић у својим исписима поставља дојсовске претпоставке поводом ирског и словенског препознавања у европском, чиме се надписује читава парадигма виђења *ирскосћи*, *ирсїва* и *ирландсїва* као колоплет који обухвата аспекте имагинирања сопства и другог у књижевности, са посебним нагласком на перцепцији текстуалног идентитета у ширем (гео)поетичком комонвелту космополитски детерминисаног прожимања (уп. ДАНОЛИЋ 1977: 778–808; ЂУРИЋ 2019: 149–157). У том смислу дојсовска парадигма концептуализације егзила у српској књижевности 20. и 21. века чини се као једна од неумитних константи многих деценија ове културе.

Док је прва половина 80-их година 20. века маркирана и Деридиним погледима у вези са (мулти)лингвалним интригама рецепције Дојсовог текста, изреченим поводом стогодишњице Дојсовог рођења 1982. године (DERRIDA 1984: 145–159), као и знаменитом теоретизацијом *чуј-ћовора* у *Уликсу* (DERRIDA 1992), што је представљало Деридино иступање 1984. године, на Деветом интернационалном симпозијуму о делима Џејмса Дојса у Франкфурту (MITCHELL, SLOTE 2013: 7), Павић кроз *Хазарски речник: роман лексикон у 100.000 речи* (ПАВИЋ 1984) и потоња остварења (уп. нпр. ПАВИЋ 2004) на различите начине (мета)фикционализује промишљања о финалу романа, управо узимајући као пример крај *Уликса* (ПАВИЋ 2005: 16). Аспекти реверзибилности књижевности од (бес)крајне текстуалне циклизације *Финејановој бдења* (JOYCE 1939: 3, 628) до енигме завршетака Павићевих романа, попут варијаната ергодиичке литературе, наглашавају колико поставка хипертекста дигиталног модернизма може да се изводи и према основама асоцијативности модернистичког тока свести у *Уликсу* (PRESSMAN 2014: 101–126), типологији кинетичких читања каква је и Блумова рецепција рекламних огласа са излога Даблина, или дисперзија словослагачког премештања стубаца у новинарском уреду (уп. DŽOJS 2008: 130–161; 701–702; ĐURIĆ 2021: 69), те експанзија трагања за бројним иницијалима и полифоним етимима значења у *Финејановом бдењу* (JOYCE 1939), све до Павићевог дела *Предео сликан чајем: роман за љубитеље укршћених речи* (ПАВИЋ 1988) као извесног меритума теорије нелинеарног текста (AARSETH 1994: 54; уп. ЂУРИЋ 2017б: 115–130). Назначено евоцира и претпоставку у вези са тим колико и новије теоријске елаборације своја упоришта проналазе управо у Дојсовим делима, а затим и у праћењу протока стваралачких дијалога са дојсовским остварењима и промена које на плану модернизације доносе дојсовске парадигме у многим књижевностима и културама.

Граница 90-их година 20. века у српској књижевности услед бројних друштвено-историјских промена подразумева и другачија сагледавања основа

---

⁵ Како се дојсовска парадигма романа урбане хетеротопије креира кроз књижевност 20. и 21. века и на који начин њој доприносе Пекићеве и Памукови стваралачки дијалози са Дојсом в. у ĐURIĆ 2021: 59–76.

дојсовске парадигме. Дојсовски пулски и/или тршћански тип хронотопа који Великић развија као питање поетичког идентификовања (уп. VELIĆIĆ 2004: 154), и то од романа *Виа Пула* (VELIĆIĆ 1988), преко *Асџрајана* (VELIĆIĆ 1991), до *Северној зига* (VELIĆIĆ 1995) и *Данићеовој њрџа* (VELIĆIĆ 1997), интензивира актуелизацију градње Дојса као књижевног лика, са акцентом на порекло и самоопредељујући егзил (уп. ПАУНОВИЋ, ЂУРИЋ ПАУНОВИЋ 2017: 49–59), а наглашава и многе тематско-мотивске паралеле са Дојсовим текстовима, заступљене и у приказу средњоевропских и медитеранских ареала, те покушаја (ре)конструкције (не)повратног духа одређеног времена. Како одабрани град памти Дојса, а како дојсовска књижевност реконституише мапу европских попршта исконске мултикултуралности и воље за самоподразумеваним космополитским схватањима у ери свеопште глобализације, неки су од основних репрезентаната читаве стваралачке линије дојсовске парадигме новог века. Она се ослања, између осталог, и на дојсовско писмо о хронотопу пријатељства као о својеврсном утемељеном егзилу идентитета у метаморфози имена и финеганској кружности текста кроз језичко ткиво (само)проналажења (BASTAŠIĆ 2018; BASTAŠIĆ 2020), или на дојсовску (све)прожетост пореклом без обзира на изгнанство, односно на непољуљано поверење у сусрет на пољу културе ван било каквог идеолошког ограничавања (GOLDSVORTI 2022), што представља једну од потенцијалних нити дојсовске парадигме многих европских књижевности која се наставља и у првим деценијама 21. века.

Кроз начелно метафикционално проесећање да се један од могућих (без)излаза *уметника као изјананика* у односу на деликатност приказане теме у делу налази и у дојсовској концептуализацији језика, и то посебно полиглотизму *Финејановој бдења* (уп. АЛБАХАРИ 2005: 6–24), Константиновић за роман *Декартџова смрт*, који се завршава паратекстуалном напоменом о 1993. години, бира управо финеганско ткање текста, приказујући да је поље дојсовског типа ослобођења од ауторитарности оствариво на плану језика (KONSTANTINović 1996: 220), док, са друге стране, исту годину, један августовски дан и пут Београд–Кикинда, као хронотоп установљава Срдићев роман *Мртво њоље* (SRDIĆ 2010), чиме је очито да се неки од аспеката методологије дојсовских дела преносе и на питања приповедања о историји последње декаде прошлог столећа, чиме се посредство дојсовске парадигме успоставља и као херменеутички протежна нит међу поетичким опредељењима границе 20. и 21. века. Како рани модернизам умногоме обележава Дојсова збирка приповедака о грађанима Даблина, њиховој парализи у својеврсном геопоетичком процепу, са ироничним погледом на све што суспреже њихово потпуно остварење (JOUSE 1914), крај века у српској књижевности такође доноси приче о потенцијалној маргини једног система, са укрштајима свакодневног и фантазмагоричког, тривијалног и трагичког, урбаног патоса и егзистенцијалне атрофије због целокупног друштвеног контекста (PANTIĆ 1994). Назначено у Пантићевој приповеци *Марџо* из збирке *Новобеоградске њриче* повезује изразит дијалог интертекста од стваралачке рецепције

доживљаја Џојсових *Даблинаца* (JOYCE 1914) до ресемантизације могућности пристанка кроз сећање текста на Молину потврду у финалу *Уликса* (U 18.1609), при чему се проблематична парадоксалност пристанка контекстуализује и у односу на разматрања о сублимности почетног слова имена, и (не)остваривог одјека деридијанског *га-џовора* (уп. DERRIDA 1992; PANTIĆ 1994), који постају немогући у јасној одлуци или одговору историји тешког краја једног века, у коме, ипак, и поред свега, несумњиво бива потврђена важност џојсовске парадигме као непрекидног исходишта нових поетичких обрта у одређеној књижевности и култури.

Чини се да савремена проучавалачка сцена може са извесношћу да се поузда у то да ће се поводом многих истраживачких проблема актуелизовани пример наћи управо у Џојсовом опусу, те у том смислу не само што ће будуће време донети многа интригантна сагледавања појединачних тема Џојсовог стваралаштва у компаративном контексту и што ће глобална читалачка публика, кроз разгранату интерпретативну заједницу, имати снажан утисак јединства у рецепцији Џојсовог дела него ће се нова разматрања вероватно усмеравати и ка питањима на који начин се савремена светска и српска књижевност ослањају на Џојса и колико будућност џојсовске парадигме може да посредује канон и у одређеној култури 21. века. На основу протеклих деценија, могло би да се очекује да ће и даљи след 21. века понудити бројне продуктивне стваралачке и проучавалачке одговоре у вези са питањима поводом значаја Џојсових дела за светску и српску књижевност, уз описе и оцене јединствености двадесетпровековне џојсовске парадигме. Већ је у овом тренутку евидентно да џојсовска парадигма српске књижевности 20. и почетка 21. века представља једну од доминантнијих линија стваралачке рецепције и реконтекстуализације дела светске књижевности у једној средини, што нуди могућности бројних континуираних упоредних проучавања и у контексту џојсовске парадигме других књижевности и култура.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АЛБАХАРИ, Давид. Уметник је изгнаник. Разговарао Михајло Пантић. *Градац*. Год. 31, бр. 156 (2005): 6–24.
- АНДОНОВСКА, Биљана. Ристић и Џојс: *Без мере* и *Уликс* у компаративној визури. *Књижевна историја*. Год. 48, бр. 159 (2016): 99–130.
- БОШКОВИЋ, Драган. *Текстуално (не)свесно Гробнице за Бориса Давидовича*, Београд: Службени гласник, 2008.
- БРКИЋ, Светозар. Цеме Џојс и његова настојања. *Свејла ловина*. Београд: Нолит, 1972, 231–245.
- ВИНАВЕР, Станислав. Владимир Бецић; Бошко Петровић, приповедач који се учио занату код Томаса Мана. *Рејублика*. XXI, бр. 448, 1. VI (1954): 3.
- ДАВИЧО, Оскар. *Песма: роман*. Београд: Ново поколење, 1952.

- Данолић, Милован. Јетсови корени. *Лейојис Мајице српске*. Год. 153, књ. 419, св. 6, јун (1977): 778–808.
- Ђурић, Мина. Ономатопеја у токовима модернизације књижевности 20. века. *Књижевност и језик*. LXIV/3–4 (2017а): 355–368.
- Ђурић, Мина. Квант у књижевности – Џејмс Џојс и Милорад Павић. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*. Књ. 83 (2017б): 115–130.
- Ђурић, Мина. Ирска у српској књижевности 20. века. Владимир Колев (отг. ред.). *Стереотипи в славјанските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Четринадесетите международни славистични четения. Том II. Литературознание. Културология. Антропология. Фолклористика*. Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 149–157.
- Ђурић, Мина. Каталогенеза књига у (пост)модерној прози. *Научни састџанак славистија у Вукове дане. Лексикографско-енциклопедијска парадигма у српској прози. Савина Српска архиејискојија (1219–2019) – осам векова развоја српске јисмености и духовности*. 49/2 (2020): 345–356.
- Киш, Данило. *Баџија, џејео: роман*. Београд: Просвета, 1965.
- Киш, Данило. *Пещчаник: роман*. Београд: Просвета, 1972.
- Кољевић, Светозар. *Енлески романсијери двадесетјој века (1914–1960): од Џејмса Џојса до Вилијама Голдинја*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2003.
- Марковић, Вида. Неки проблеми психолошког романа двадесетог века. *Савременик*. Год. VI, књ. XI, св. 1 (1960): 49–70.
- Мићић, Весна. Сличности и разлике између романа *Уликс* Џејмса Џојса и прве књиге *Дана шестјој* Растка Петровића. *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*. Вол. 55, књ. 1 (2007): 191–211.
- Павић, Милорад. *Хазарски речник: роман лексикон у 100.000 речи*. Београд: Просвета, 1984.
- Павић, Милорад. *Предео сликан чајем: роман за љубићеље укрџићених речи*. Београд: Просвета, 1988.
- Павић, Милорад. *Уникај: роман-делја*. Београд: Дерета, 2004.
- Павић, Милорад. *Роман као држава и груји ољеди*. Јелена Павић (прир.). Београд: Плато, 2005.
- Пауновић, Зоран, Ивана Ђурић Пауновић. Изгнанство и интертекст: Џејмс Џојс као јунак романа *Северни зид* Драгана Великића. Владислава Гордић Петковић, Зоран Пауновић (ур.). *Жанровска укрџијања српске и анлофоне књижевности: јреводна реџиција и књижевнојтеоријска инјерјрејација*. Нови Сад: Матица српска, 2017, 49–59.
- Пекић, Борислав. *Ходочаџије Арсенија Њејована: јорјреј*. Београд: Просвета, 1970.
- Петровић, Предраг. *Ојкривање јојиалијейја: романи Расјика Пејровића*. Београд: Службени гласник, 2013.
- Петровић, Растко. *Дан шестји: роман*, Београд: Нолит, 1961.

- ПЕТРОВИЋ, Растко. *Есеји и чланци. Дела Расѣика Пеѣтровића*. Књ. 6. Београд: Нолит, 1974.
- ПЕТРОВИЋ, Растко. *Прејиска*. Приредила и коментаре написала Радмила Шуљагић. Београд: Самиздат, 2003.
- Пуѣеви: *месечне свеске за књижевност, уметност и филозофију*. Нова серија, бр. 1, октобар, 1923а.
- Пуѣеви: *месечне свеске за књижевност, уметност и филозофију*. Марко Ристић (ур.). Нова серија, бр. 2, новембар, 1923б.
- Пуѣеви: *месечне свеске за књижевност, уметност и филозофију*. Милош Црњански и Марко Ристић (ур.). Нова серија, бр. 3–4–5, јуни–јули–август, 1924.
- РИСТИЋ, Марко. Поглед на Џемса Џојса. *Покрећ*. 1.35/36. 13. децембар (1924): 178–179.
- РИСТИЋ, Марко. *Без мере*. Београд: С. Б. Цвијановић, 1928.
- РИСТИЋ, Марко. *Прејговор за неколико ненаписаних романа и Дневник ѣој ѣрејговора (1935)*. Београд: Просвета, 1953.
- СИМОВИЋ, Јелена. Роман о уметнику и *Мансарга* Данила Киша као портрет уметника у младости. *Зборник Мајѣице срѣске за књижевност и језик*. Књ. 56, св. 2 (2008): 287–324.

*

- AARSETH, Espen. Nonlinearity and Literary Theory. George Landow (ed.). *Hyper/Text/ Theory*. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1994.
- BASTAŠIĆ, Lana. *Uhvati zeca*. Београд: Kontrast izdavaštvo, 2018.
- BASTAŠIĆ, Lana. *Uhvati zeca*. Београд: Booka, 2020.
- BOŠKOVIĆ, Dragan. *Islednik, сведок, прича: Истражни поступци у Пеšчаннику и Grobnici за Borisa Davidovića Danila Kiša*. Београд: Plato, 2004.
- BRADY, Philip, James F. CARENS (eds.). *Critical Essays on James Joyce's A Portrait of the Artist as a Young Man*. New York: G. K. Hall, 1998.
- BUDGEN, Frank. *James Joyce and the Making of Ulysses*. New York: Harrison Smith and Robert Haas, 1934.
- CORNWELL, Neil. *James Joyce and the Russians*. London: The Macmillan Press, 1992.
- DANOJIĆ, Milovan. Delo mladog Džojisa. *Borba*. 13. mart (1958): 5.
- DERRIDA, Jacques. Two Words for Joyce. Derek Attridge, Daniel Ferrer (eds.). *Post-Structuralist Joyce: Essays from the French*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984, 145–159.
- DERRIDA, Jacques. *Acts of Literature*. Derek Attridge (ed.). New York and London: Routledge, 1992.
- DESNICA, Vladan. *Proljeća Ivana Galeba (igre proljeća i smrti)*. Sarajevo: Svjetlost, 1957.
- DRAGIĆEVIĆ, Rajna, Dalibor SOKOLOVIĆ, Mina ĐURIĆ, Dejan AJDAČIĆ. *Slovenska susretanja: jug i zapad*. Warszawa: Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej Wydział Polonistyki UW, 2021.
- DŽOJS, Džejms. *Uliks*. Četvrto izdanje. Prevod, komentari i pogovor Zoran Paunović. Београд: Geopoetika, 2008.

- ĐURIĆ, Mina. Canon in Exile: James Joyce and Serbian Literature. *James Joyce: The Joys of Exile, Joyce Studies in Italy*. Franca Ruggieri (ed.). 20 (2018): 15–36.
- ĐURIĆ, Mina. The Poetics of the Novel on Urban Heterotopia: Joyce's Dublin, Pečić's Belgrade, Pamuk's Istanbul. *Joyospace: James Joyce and Space. Joyce Studies in Italy*. Roberto Baronti Marchiò (ed.). 23 (2021): 59–76.
- ECO, Umberto. *Opera aperta*. Milano: Bompiani, 1962.
- ELIOT, T. S. Ulysses, Order, and Myth, *The Dial*. Vol. 75 (1923): 480–483.
- ELLMANN, Richard. *James Joyce*. New York: Oxford University Press, 1959.
- GILBERT, Stuart. *James Joyce's Ulysses*. London: Faber & Faber, 1930.
- GOLDSVORTI, Vesna. *Gvozdena zavesa: ljubavna priča*. S engleskog prevela Nataša Tučev. Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2022.
- HART, Clive. *Structure and Motif in Finnegans Wake*. London: Faber & Faber, 1962.
- JEREMIĆ, Ljubiša. Unutrašnji monolog kod Tolstoja i Džojisa. 1. *Delo*. God. 12, knj. 12, br. 10, oktobar (1966): 1242–1260.
- JOYCE, James. *Dubliners*. London: Grant Richards Ltd., 1914.
- JOYCE, James. *A Portrait of the Artist as a Young Man*. New York: B. W. Huebsch, 1916.
- JOYCE, James. *Ulysses*. Paris: Shakespeare & Co., 1922.
- JOYCE, James. *Finnegans Wake*. London: Faber & Faber; New York: Viking Press, 1939.
- JOYCE, James. *Stephen Hero*. London: Jonathan Cape, 1944.
- JOYCE, James. *Uliks*. S engleskog preveo Zlatko Gorjan. Rijeka: „Otokar Keršovani”, 1957.
- JOYCE, James. *Ulysses: A Critical and Synoptic Edition*. Hans Walter Gabler, Wolfhard Steppe, and Claus Melchior (eds.). New York and London: Garland, 1984.
- JOYCE, James. *Ulysses*. Gabler Edition. New York: Vintage Books/Random House, 1986 – U, sa oznakom broja epizode i broja reda u tekstu.
- KENNER, Hugh. *Flaubert, Joyce and Beckett: The Stoic Comedians*. Boston: Beacon Press, 1962.
- KENNER, Hugh. *Joyce's Voices*. Berkeley: University of California Press, 1978.
- KENNER, Hugh. *Mechanic Muse*. New York: Oxford University Press, 1987.
- KIŠ, Danilo. *Mansarda; Psalam 44*. Beograd: Kosmos, 1962.
- KIŠ, Danilo. *Grobnica za Borisa Davidoviča: sedam poglavlja jedne zajedničke povesti*. Zagreb: Liber; Beograd: BIGZ, 1976.
- KIŠ, Danilo. *Homo poeticus*. Zagreb: Globus; Beograd: Prosveta, 1983a.
- KIŠ, Danilo. *Enciklopedija mrtvih*. Zagreb: Globus; Beograd: Prosveta, 1983b.
- KIŠ, Danilo. Jedna šetnja gospodina Maka. Gospodin Mak se zabavlja. *Vidici. Kiš u dijaspori*. 266–267, 4–5 (1990): 25–28; 29–31.
- KOLJEVIĆ, Svetozar. *Humor i mit*. Beograd: Nolit, 1968.
- KONSTANTINOVIĆ, Radomir. *Dekartova smrt*. Novi Sad: Agencija „Mir”, 1996.
- LARBAUD, Valery. The *Ulysses* of James Joyce. *The Criterion*. 1.1 (1922): 94–103.
- LEVIN, Harry. *James Joyce: A Critical Introduction*. Norfolk: New Directions, 1941.
- LUKÁCS, Georg. Erzählen oder Beschreiben? (Zur Diskussion über Naturalismus und Formalismus). *Internationale Literatur*. Heft 11 und 12 (1936): 100–118; 108–123.

- MACKSEY, Richard, Eugenio DONATO (eds.), *The Structuralist Controversy: The Languages of Criticism and the Sciences of Man*. Baltimore, London: The John Hopkins University Press, 1970.
- MILIVOJEVIĆ, Ivana. A Transposition of „Ithaca” (in Danilo Kiš’s Novel „Hourglass”). *James Joyce: Metamorphosis and Re-Writing. James Joyce Studies in Italy*. Franca Ruggieri (ed.). 11 (2010): 153–164.
- MITCHELL, Andrew J., Sam SLOTE. Introduction. Derrida and Joyce: On Totality and Equivocation. Andrew J. Mitchell, Sam Slote (ed.). *Derrida and Joyce: Texts and Contexts*. New York: State University of New York Press, 2013, 1–16.
- NASH, John. Genre, Place and Value: Joyce’s Reception, 1904–1941. John McCourt (ed.). *James Joyce in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 41–51.
- O’NEILL, Patrick. *Polyglot Joyce: Fiction of Translation*. Toronto: University of Toronto Press, 2005.
- PANTIĆ, Mihajlo. *Novobeogradske priče*. Beograd: Vreme knjige, 1994.
- PARIS, Jean. *James Joyce par lui-meme*. Paris: Edité par Seuil, 1957.
- PAUNOVIĆ, Zoran. Danilo Kiš, Džeјms Džoјs i Gould Verskoјls. Светлана Шеатовић, Александар Јерков, Предраг Петровић (ур.). *Књижевност, култура, идентитет*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2020, 465–471.
- PAVLOVIĆ, Miodrag. Orgija ruganja (Na marginama *Ulisa* Džeјmsa Džoјsa). *Književne novine*. 4. jul (1958): 1, 4.
- PERIŠIĆ, Igor. *Utopija smeha, Vidovi komike i smeha u romanima Mrtve duše Nikolaja Gogolja, Ulis Džeјmsa Džoјsa i Zlatno runo Borislava Pekića*. Beograd: Službeni glasnik, 2013.
- PRESSMAN, Jessica. *Digital Modernism: Making It New in New Media*. New York [etc.]: Oxford University Press, 2014.
- RADEK, Karl. Contemporary World Literature and the Tasks of Proletarian Art. *Problems of Soviet Literature: Reports and Speeches at the First Soviet Writers’ Congress*. London: Martin Lawrence, 1935, 73–184.
- RISTIĆ, Marko. Posle trideset i tri godine. *Bez mere. Dela Marka Ristića*. Knjiga III. Beograd: Nolit, 1986, 11–22.
- SELENIĆ, Slobodan. Prijatno i inteligentno: Premijera *Izgnanika* u „Ateljeu 212” u Beogradu. *Borba*. 9. oktobar (1962): 8.
- SENN, Fritz. A Footnote on the Russian Reception of Joyce. *James Joyce Quarterly*. Volume 47, Number 3, Spring (2010): 459–461.
- SLOTE, Sam. Structuralism, Deconstruction, Post-Structuralism. John McCourt (ed.). *James Joyce in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, 65–75.
- SRDIĆ, Srđan. *Mrtvo polje*. Beograd: Stubovi kulture, 2010.
- STEVIĆ, Aleksandar. Künstlerroman kao Bildungsroman: моć i nemoć teorije žanra. *Txt*. 5/6 (2004): 40–54.
- TALL, Emily. The Reception of James Joyce in Russia. Geert Lernout, Win Van Mierlo (eds.). *The Reception of James Joye in Europe*. Vol. I: Germany, Northern and East Central Europe. London and New York: Thoemmes Continuum, 2004, 244–257.

THOMPSON, Mark. *Birth Certificate: The Story of Danilo Kiš*. Ithaca & London: Cornell University Press, 2013.

United States v. One Book Called „Ulysses”. 5 F. Supp. 182. S. D. N. Y. 1933.

VELIKIĆ, Dragan. *Via Pula: roman*. Beograd: Rad, 1988.

VELIKIĆ, Dragan. *Astragan: roman*. Zagreb: Znanje, 1991.

VELIKIĆ, Dragan. *Severni zid*. Beograd: Vreme knjige, 1995.

VELIKIĆ, Dragan. *Danteov trg*. Beograd: Stubovi kulture, 1997.

VELIKIĆ, Dragan. Evropa „B”. *Sarajevske sveske*. Br. 06/07 (2004): 149–154.

Mina M. Đurić

JOYCEAN PARADIGM OF SERBIAN LITERATURE OF THE 20TH AND THE 21ST CENTURY

Summary

On the occasion of marking the centenary of the publication of *Ulysses* (1922–2022), the paper examines aspects that build the poetic features of the Joycean paradigm of Serbian literature of the 20th and the 21st century. Through discussions regarding the dynamics of poetic changes during one century of *Ulysses*, questions are raised about what Serbian literature of the 20th and the first decades of the 21st century would (not) have been like if there was no grounded continuity of original literary reactions to Joyce's works or if there were even more examples of it. The paper concludes how much the depth of autochthonous creative responses stimulated by Joyce's literary achievements over the past hundred years in Serbian culture has contributed to the formation of a significant Joycean paradigm of Serbian literature, as a prominent participant in complex processes of changing the poetics and in the contextualization of theoretical approaches to Serbian prose in the comparative framework of interpretations of world literature.

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
mina.djuric@fil.bg.ac.rs

Примљен: 22. марта 2022. године
Прихваћен за штампу априла 2022. године